

Utjecaj duhovnosti na kvalitetu i zadovoljstvo partnerskim odnosom roditelja djece s teškoćama u razvoju

Jureša, Martina

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:229576>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-14**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository](#)

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko – rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

**Utjecaj duhovnosti na kvalitetu i zadovoljstvo partnerskim odnosom roditelja
djece s teškoćama u razvoju**

Ime i prezime studenta

Martina Jureša

Zagreb, lipanj 2018.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko – rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

**Utjecaj duhovnosti na kvalitetu i zadovoljstvo partnerskim odnosom roditelja
djece s teškoćama u razvoju**

Ime i prezime studenta

Martina Jureša

Ime i prezime mentorice

doc.dr.sc. Ana Wagner Jakab

Ime i prezime komentorice

doc.dr.sc. Natalija Lisak

Zagreb, lipanj 2018.

Izjava o autorstvu rada

Izjavljujem da sam osobno napisala rad *Utjecaj duhovnosti na kvalitetu i zadovoljstvo partnerskim odnosom roditelja djece s teškoćama u razvoju* i da sam njegova autorica. Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime: Martina Jureša

Zagreb, lipanj 2018.

Zahvala...

Hvala mojim mentoricama na strpljenju, ohrabrivanju i podršci.

Hvala mojim roditeljima, Ivici i Raheli, koji su me naučili najvažnijim stvarima u životu – voljeti Boga i voljeti druge.

Hvala Petri, mojoj seki i najboljoj prijateljici, koja nikad nije posumnjala u mene.

Hvala Filipu za svaki poticaj da iskoračim.

Hvala mojim curama, Evi i Kaji, izvorima neopisive radosti.

Hvala Ivi, Ani i Kristini za prvih nekoliko godina cjeloživotnog prijateljstva.

Hvala mojoj najvećoj ljubavi, mom Ivanu, uz kojeg znam da mogu SVE.

Hvala Bogu na nebrojenim blagoslovima koje sam primila.

Utjecaj duhovnosti na kvalitetu i zadovoljstvo partnerskim odnosom roditelja djece s teškoćama u razvoju

Student: Martina Jureša

Mentor: doc.dr.sc. Ana Wagner Jakab

Komentor: doc.dr.sc. Natalija Lisak

Program/modul: Edukacijska rehabilitacija/ Inkluzivna edukacija i rehabilitacija

Sažetak rada:

Cilj ovog istraživanja bio je utvrditi postoji li povezanost između duhovnosti i procjene kvalitete pružene podrške partneru, kao komponente suportivnog dijadnog suočavanja sa stresom. Također, ispitivao se odnos između duhovnosti i zadovoljstva partnerskim odnosom. U istraživanju je sudjelovalo 66 osoba, to jest 33 bračna para, ujedno roditelja djece s teškoćama u razvoju. Parovi su se međusobno razlikovali u značajnosti vjere/religije u njihovom životu.

Za prikupljanje podataka korišteni su dijelovi upitnika nabavljenog u sklopu Erasmus+ projekta PSI-WELL, vezani uz opće podatke o ispitanicima, procjenu partnerske podrške *Dyadic Coping Inventory* (DCI, Bodenmann, 2008), zadovoljstvo partnerskim odnosom *Relationship Assessment scale* (Hendrick, 1988), te vjeru, odnosno duhovnost (*RCOPE*) (Pargament, Koenig, & Perez, 2000).

Rezultati istraživanja su pokazali kako postoji statistički značajna, pozitivna povezanost između duhovnosti i kvalitete pružene podrške partneru te je potvrđena i prediktivna vrijednost duhovnosti. Istraživanjem nije ustanovljena statistički značajna povezanost između duhovnosti i zadovoljstva partnerskim odnosom kao ni postojanje značajnih razlika u duhovnosti s obzirom na spol.

Ključne riječi: duhovnost, partnerski odnosi, djeca s teškoćama u razvoju

The effect of spirituality on relationship quality and satisfaction among parents of children with developmental disabilities

Student: Martina Jureša

Mentor: doc.dr.sc. Ana Wagner Jakab

Co-mentor: doc.dr.sc. Natalija Lisak

Programe/modul: Educational Rehabilitation / Department of Inclusive Education and Rehabilitation

Summary:

The goal of this research was to determine the relationship between spirituality and quality of provided partner support, as part of supportive dyadic coping with stress. Furthermore, the connection between spirituality and relationship satisfaction was examined. Research was conducted among 33 married couples, parents of children with developmental disabilities. The couples differed in level of significance of faith/religion in their lives.

Parts of the questionnaire constructed for Erasmus+ project PSI-WELL were used for collecting data. Chosen parts were focused on general information about participants, partner support *Dyadic coping Inventory* (DCI, Bodenmann, 2008), marital satisfaction *Relationship Assessment scale* (Hendrick, 1988), and spirituality (*RCOPE*) (Pargament, Koenig, & Perez, 2000).

The results have shown statistically significant positive correlation between spirituality and quality of provided partner support, including its predictive value. The relationship between spirituality and relationship satisfaction, although positive, was not proven to be statistically significant. Furthermore, there were no significant differences in spirituality based on gender.

Keywords: spirituality, couples relationship, children with developmental disabilities

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Obitelj djece s teškoćama u razvoju	2
3. Koncept otpornosti obitelji.....	4
3.1.Duhovnost kao čimbenik otpornosti.....	6
4. Partnerski odnosi i dijete s teškoćama u razvoju	11
4.1. Duhovnost i partnerski odnosi	14
4.2. Dijadno suočavanje	15
5. Problem istraživanja.....	18
6. Cilj istraživanja.....	19
7. Hipoteze	19
8. Metodologija.....	20
8.1. Sudionici.....	20
8.2. Postupak.....	23
8.3. Mjerni instrumenti.....	23
9. Rezultati istraživanja.....	25
10. Rasprava	29
11. Zaključak.....	32
12. Literatura.....	33

1. Uvod

Rođenje djeteta s teškoćama u razvoju, stresan je događaj koji prvenstveno pred roditelje, ali i pred cijelu obitelj, stavlja velike izazove koji ostaju nakon početnog perioda prihvatanja i prilagodbe. Istraživanja su pokazala da su kronični stresori, oni koji perzistiraju i svakodnevni su, povezani s nižim zadovoljstvom bračnim odnosom (Bodenmann, 2005). Stres djeluje na brak tako da smanjuje kvalitetu dijadne komunikacije (Bodenmann, 2005). Otpornost, kao sposobnost obnavljanja obiteljskih odnosa nakon stresnog iskustva, jedan je od važnijih potencijala za stvaranje emocionalne povezanosti između samih članova obitelji te za održavanje njene cjelovitosti (Van Hook, 2008, prema Berc, 2012). Na razvoj otpornosti obitelji, osim obiteljskih resursa, utječu i obiteljski procesi. Jedan od tih procesa je i obiteljski sustav vjerovanja koji uključuje duhovnost (Walsh, 2003).

U ovom radu bit će prikazane osnovne odrednice koncepta otpornosti obitelji, specifično u kontekstu obitelji djece s teškoćama u razvoju. Naglasak će se staviti na duhovnost te će se, kroz kvantitativno istraživanje, pokušati utvrditi njezin utjecaj na pojedine aspekte kvalitete partnerskih odnosa kao što je podrška pružena partneru te zadovoljstvo bračnim odnosom.

2. Obitelj djece s teškoćama u razvoju

Obitelj je prirodna i temeljna jedinica društva (UN, 1948, prema Alinčić, 1994), no iako se smatra najstarijom ljudskom institucijom (Juul, 1995, prema Milić Babić, 2012) veoma je kompleksna i dinamična. Obitelj je povezan i hijerarhijski organiziran sustav koji se sastoji od manjih podsustava (bračni, roditeljski, braće i sestara) koji su međusobno u interakciji (Keresteš, 2002, prema Wagner Jakab, 2008). No, ona nije samo zbroj članova podsustava. Ona djeluje kao posve novi, zaseban entitet, s ograničeno promjenjivim obrascima ponašanja vezanim uz uloge, strukturu i način djelovanja (Janković, 1995). Obitelj u životu pojedinca ima brojne uloge. Osim što u njoj ostvaruje socijalne odnose, može ostvariti i egzistencijalnu sigurnost, potporu, ljubav, pripadanje, osjećaj vlastite vrijednosti i dr. (Pregrad, 2002, prema Wagner Jakab, 2008). No, nije samo obitelj ta koja utječe na razvoj pojedinca. Svaki član svojom osobnosti i sposobnostima također doprinosi vlastitoj obitelji, utječe na njeno formiranje i funkcioniranje (Kreppner, 1989, prema Thomas, 2001). Ova načela vrijede i za obitelji kojih je dio i dijete s teškoćama u razvoju, no postoje određene specifičnosti obiteljske dinamike prisutne u ovim obiteljima.

Djeca s teškoćama u razvoju su djeca s trajnim posebnim potrebama, a odnose se na urođena i stečena stanja organizma, koja prema svojoj prirodi zahtijevaju poseban stručni pristup kako bi se omogućilo izražavanje i razvoj sačuvanih sposobnosti djeteta i time što kvalitetniji daljnji odgoj i život (NN, 23/91, prema Leutar i Oršulić, 2015). Upravo iz tog razloga, rođenje djeteta s teškoćama u razvoju, pred obitelj stavlja mnogobrojne izazove i zahtjeva promjene dotadašnjeg načina života. Takve promjene u životnim rutinama su nužne kako bi se djetetu pružila adekvatna skrb, za što je potvrđeno da ima veliki utjecaj na funkcioniranje obitelji (Marvin i Pianta, 1996; Turnbull i Turnbull, 1990; Waggoner i Wilgosh, 1990, prema Heiman, 2002). Ustanovljeno je kako roditelji djece s teškoćama, imaju 13,2% veću razinu stresa od roditelja djece tipičnog razvoja (Gudmundsdottir, Elklit i Gudmundsdottir, 2006).

Životni ciklus obitelji djeteta s teškoćama u razvoju može se podijeliti na nekoliko razdoblja s obzirom na specifične stresore koji djeluju na obitelj u pojedinoj fazi (Turnbull, Summers, Brotherson, 1986, prema Milić Babić, 2012; Turnbull i Turnbull, 1990, prema Bennet, Deluca, Allen, 1995):

1. Rano djetinjstvo (0-5 godina)

Specifični stresori koji djeluju u ovom periodu vezani su uz dobivanje točne dijagnoze, emocionalnu prilagodbu roditelja na dijagnozu, informiranje drugih članova obitelji, te traganje za informacijama i mogućnostima podrške u okolini.

2. Kasno djetinjstvo – školska dob (6-12 godina)

Ovo razdoblje obilježeno je donošenjem odluka vezanih uz primjereni oblik školovanja (ponekad čak i smještaja djeteta), suočavanjem s reakcijama djetetovih vršnjaka, traganjem za dodatnim aktivnostima koje su izvan nastavnog plana i programa, a koje će pozitivno djelovati na djetetov razvoj. Također, u ovom periodu prisutna je stalna usporedba djeteta s njegovim vršnjacima što može biti izvor velikog stresa zbog izloženosti stalnim razočaranjima.

3. Adolescencija (13-21 godina)

Prisutno je suočavanje s kroničnošću invaliditeta kod djeteta i nepromjenjivosti stanja, izazovi vezani uz seksualnost koja se, zbog bioloških promjena, pojačano ističe u djeteta, izolacija i odbacivanje djeteta od strane vršnjaka. Planira se profesionalna budućnost djeteta, no postoje strahovi vezani uz to da dijete neće biti u mogućnosti raditi i samostalno priskrbljivati za život što je prisutno u većini slučajeva.

4. Odrasla dob (21 godina i više)

U ovoj djetetovoj dobi roditelji prihvaćaju i prilagođavaju se na kontinuiranu odgovornost obitelji, no stres je povezan s donošenjem odluka o prihvatljivom obliku stambenog zbrinjavanja djeteta. Sa starenjem roditelja povećava se njihov strah za budućnost djeteta u slučaju njihove bolesti ili smrti.

Iako se specifična priroda stresora mijenja tijekom vremena, određeni dokazi govore o tome da postoje stabilni i kontinuirani izvori podrške koji pomažu ovim obiteljima u suočavanju sa izvorima stresa (Dunst i sur., 1986; Flynt i sur., 1989, prema Bennet, Deluca, Allen, 1995). Što sve može doprinijeti boljem suočavanju obitelji, više će se govoriti u poglavlju koje slijedi.

3. Koncept otpornosti obitelji

Svaka obitelj se gotovo svakodnevno suočava sa situacijama koje narušavaju njenu homeostazu. Mnogi veći stresori koji djeluju na obitelj, najčešće nisu pojedinačni kratkotrajni događaji, već složeni set promjena u okolnostima koje imaju svoj prošli i budući tijek (Rutter, 1987, prema Walsh, 2003). Kako će obitelj reagirati u takvim stresogenim uvjetima koji uključuju i kroničnu bolest, invaliditet člana obitelji ili rođenje djeteta s teškoćama u razvoju, ovisi o karakteristikama pojedinaca, odnosu između članova obitelji te obitelji kao cjeline (Milić Babić, 2012). Upravo o toj sposobnosti suočavanja obitelji sa životnim izazovima govori koncept otpornosti.

Otpornost se može promatrati na individualnoj razini, obiteljskoj razini te razini lokalne zajednice. Sve tri navedene razine su međusobno povezane te su samim time i međusobno ovisne što znači da će događaji na jednoj razini utjecati na stanje na druge dvije razine (Silliman, 1994, prema Doležal, 2006). Na taj način obiteljska otpornost doprinosi razvoju individualne otpornosti, ali i obrnuto. Svaki član obitelji može na svoj način doprinijeti razvoju obiteljske otpornosti (Simon, Murphy i Smith, 2005, prema Berc, 2012).

Obiteljska otpornost je sposobnost obnavljanja obiteljskih odnosa nakon stresnog iskustva i kao takva, jedan je od važnijih potencijala za stvaranje emocionalne povezanosti između samih članova obitelji te za održavanje njene cjelovitosti (Van Hook, 2008, prema Berc, 2012). Mnoga istraživanja su se bavila ovom tematikom pokušavajući ustanoviti koji su to čimbenici zbog kojih će neke obitelji, nakon stresnih razdoblja, izaći snažnije, a druge te okolnosti neće izdržati, tj. ostat će zatočene u poziciji žrtve i u nemogućnosti da nastave. Upravo na to pitanje pokušali su odgovoriti McCubbin i Patterson (1983, prema Walsh, 1996) postavljajući vlastiti koncept obiteljske otpornosti. Oni govore da se otpornost odnosi na stupanj ranjivosti i sposobnosti oporavka nakon krize, budući da uključuje sposobnost minimaliziranja destruktivnog utjecaja stresne situacije djelujući na same novonastale zahtjeve, ali i prikupljanjem resursa da se ti zahtjevi ostvare. Oni ističu kako je važno naći ravnotežu između izazova i resursa, prioriteta i dobrobiti obitelji kao cjeline i svakog pojedinog člana te važnosti pojedinih aspekata obiteljskog života.

Otpornost uključuje više procesa, od pripreme na samu stresnu situaciju (ukoliko je to moguće), zatim prolazak kroz razdoblje krize te, na kraju, oporavak i pozitivnu prilagodbu u

razdoblju nakon značajnih nedaća. Dakle, to je dinamičan proces u kojem se ostvaruju dobri ishodi unatoč rizicima i nedaćama (Luthar i Cicchetti, 2000, prema Ferić, Maurović i Žižak, 2016). Uspješnost obitelji da prevlada stresnu situaciju, da se prilagodi na nove okolnosti i postigne dobar ishod, ovisi o tome na koji način se obitelj:

- a) uspješno nosi s otežavajućim okolnostima;
- b) štiti od djelovanja stresa;
- c) funkcionalno organizira;
- d) uspijeva nastaviti svakodnevni život tijekom trajanja stresne situacije (Berc, 2012).

Što je obitelj na ovim područjima uspješnija, to će postizati pozitivnije ishode, tj. bit će zaštićenija od negativnih utjecaja stresora. Postoje određeni *zaštitni čimbenici* koji će tome doprinijeti, a odnose se na obiteljska obilježja (zaposlenost, granice i pravila, zajednički dogovori, slobodno vrijeme, raspodjela dužnosti, obiteljska kohezija) te procese koji se odvijaju unutar obitelji (Wagner Jakab, 2008). Autorica Walsh (2003) te je ključne procese u obitelji podijelila u tri različita područja:

- 1) Obiteljski sustav vjerovanja (davanje smisla nedaćama, zadržavanje pozitivne perspektive, te duhovnost i sustav vrijednosti)
- 2) Obiteljska organizacija (fleksibilnost, povezanost, sposobnost korištenja resursa)
- 3) Obiteljska komunikacija pri rješavanju problema (jasna komunikacija) (Walsh, 2003, prema Ferić, Maurović, Žižak, 2016).

Nadalje, postoje i *čimbenici oporavka* koji će odrediti koliko će se obitelj brzo i uspješno vratiti u prvobitno stanje. Oni mogu biti vezani uz obitelj (vještine rješavanja sukoba i problema, pronalaženje podrške, optimizam, komunikacija) i uz širu okolinu (prisutnost podrške šire obitelji i izvanobiteljskih organizacija, kao što su vjerske organizacije i sl.) (Wagner Jakab, 2008). Vezano uz to, možemo primijetiti da će način na koji će se obitelj suočiti s problemom ovisiti o snagama same obitelji te o resursima dostupnim u okolini. Istraživanja su pokazala da su obilježja, odnosno snage otpornih obitelji: ljubav i poštivanje, pozitivna komunikacija, predanost, duhovna dobrobit, zajedničko vrijeme (DeFrain i Asay, 2007, prema Ferić, Maurović i Žižak, 2016), prilagodljivost, afektivna prisutnost, (Sheridan, Sjuts i Coutts, 2013, prema Ferić, Maurović i Žižak, 2016)

obiteljska kohezija i zajednički sustav vjerovanja koji će oblikovati i ojačati interakcijske obrasce, kreirajući način na koji obitelj pristupa i odgovara na novu situaciju (Walsh, 1996). No, iako resursi iz okoline mogu obitelji osigurati financijsku sigurnost, praktičnu pomoć, socijalnu potporu, osjećaj povezanosti te stvaranje mreže prijateljstva kroz pripadnost određenoj zajednici (Walsh, 1996), važan je i kapacitet pojedinca/obitelji da, pregovarajući s okolinom, koristi te resurse (Ungar, 2011, prema Ferić, Maurović i Žižak, 2016).

Navedene snage i resursi omogućuju pojedincima i obiteljima da uspješno odgovore na krizu i izazove te se uspješno oporave i rastu iz ovih iskustava (Cowan, Cowan i Shultz, 1996, prema Walsh, 1996). Iako postoje generalni čimbenici koji će utjecati na sposobnost obitelji da se suoči sa stresom, doprinos pojedinih čimbenika u ukupnoj otpornosti, razlikovat će se među obiteljima. Jedan čimbenik, koji se kroz dosadašnja istraživanja (Black i Lobo (2008); Openshaw (2011); Walsh (1996) prema Ferić, Maurović i Žižak, (2016.)) često spominje kao značajna karakteristika otpornih obitelji, jest duhovnost. U ovom radu veći naglasak će se staviti upravo na duhovnost kao jedan širok i kompleksan, ali za svaku pojedinu obitelj, veoma specifičan čimbenik koji doprinosi održavanju blagostanja obitelji unatoč stresnim situacijama.

3.1.Duhovnost kao čimbenik otpornosti

Duhovnost je pojam koji je vrlo specifičan za svakog pojedinca pa samim tim i svaku obitelj. Pojedinici, obitelji i zajednice mogu imati usvojene različite oblike izražavanja svoje duhovnosti, bilo kroz formalnu religijsku praksu, bilo izvan nje (Nedumaruthumchalil i College, 2009, prema Dučkić i Blažeka Kokorić, 2014). Iako se pojmovi religioznost i duhovnost u nekim područjima preklapaju, važno je među njima uočiti razlike. Duhovnost se odnosi na područje ljudske egzistencije koje daje vlastitom životu osjećaj smislenosti, povezanosti, integriteta i nade (Leutar i Leutar, 2010) preko unutarnjih iskustava čovjeka. Možemo reći da duhovnost zapravo predstavlja životno iskustvo koje izražava najdublje čežnje osobe za realizacijom vlastitih emocionalnih i intelektualnih aspiracija, a istovremeno uključuje odnose s drugim ljudima i odnos prema samom sebi. Osim toga, duhovnost uključuje sustav vjerovanja u kojem osoba pronalazi smisao svojeg postojanja, a koji uključuje ljubav, humanost i poštovanje prema životu (Bruke, 2007, prema Berc, 2012). Individualna duhovnost je tipično izražena i prakticirana u nekoj vrsti

zajednice s ostalim pojedincima koji dijele slične vrijednosti s obzirom na transcendentnu stvarnost. Tu pronalazimo vezu između duhovnosti i religioznosti koju potvrđuje većina pripadnika unutar svake vjerske tradicije. Religioznost se tako više odnosi na skup znanja ili učenja o metodici spiritualnosti (Leutar i Leutar, 2010) i njene bitne karakteristike su: pripadnost zajednici vjernika, sudjelovanje u vjerskim obredima te zajedništvo (Allen, 2009, prema Berc, 2012). Možemo dakle zaključiti da je duhovnost osobni, individualni aspekt koji uključuje misli, osjećaje i traženje veze s transcendentnim, dok je religioznost više kolektivni koncept koji uključuje zajednička ponašanja i uvjerenja karakteristična za skupinu (Zinnbauer i Pargament, 2005, prema Smith i sur., 2012). Osobe koje izražavaju svoju vjersku pripadnost te prakticiraju duhovnost, time posjeduju i snažan resurs koji je posebno izražen u teškim razdobljima života (Dučkić i Blažeka Kokorić, 2014). Duhovnost i religioznost mogu biti velika blagodat upravo kod suočavanja s različitim vrstama stresora jer pridonose dobrobiti osobe, osiguravaju društvenu podršku te utječu na ukupnu kvalitetu života što dokazuju i mnoga istraživanja (Young, 2012).

Berc (2012) navodi kako je obiteljski sustav vjerovanja, koji uključuje i duhovnost, temelj obiteljskog funkcioniranja i snažna komponenta obiteljske otpornosti. Naime, duhovnost i nada su dva koncepta koja su veoma povezana i koja su neizmjerno važna, posebno u vrijeme trajanja nesigurnosti (Schneider i Mannell, prema Leutar i Leutar, 2017). Nada i optimističan pogled na budućnost mogu biti ključni za izlazak iz krize i prevladavanje teškoća.

Pargament i Brandt (1998, prema Van Hook, 2013) objašnjavaju učinkovitost duhovnog suočavanja sa stresnim okolnostima time što duhovnost nudi odgovor u situacijama kada su problemi iznad ljudskih sposobnosti, razumijevanja i djelovanja. U tim trenutcima, kada ljudi postaju svjesni svoje ranjivosti, vjera pruža određena rješenja u obliku socijalne i duhovne potpore, objašnjenja za pojedine događaje te osjećaj kontrole.

Gall i sur. (2005) govore o duhovnosti kao višedimenzionalnom konstrukt koji se sastoji od 5 razina koje mogu istovremeno djelovati. Te komponente su sljedeće:

1. Duhovna procjena

Duhovna procjena uključuje inicijalni pokušaj davanja smisla i atribucije stresne situacije na temelju religijskih uvjerenja. To je vrednovanje posljedica krize te evaluacija vlastitih sposobnosti i potencijala za suočavanje.

2. Osobni čimbenici

Oni uključuju religijsku denominaciju i orijentaciju, duhovno rješavanje problema, suočavanje i nadu. Religijsko naučavanje se isprepliće s osobnim stavovima i utječe na sam stil života.

3. Duhovno suočavanje (ponašanje)

Duhovno suočavanje uključuje veliki spektar negativnih i pozitivnih strategija usmjerenih na emocije ili problem. Može se kategorizirati kao organizirana, osobna ili netradicionalna duhovna praksa (Maltby, Lewis, & Day, 1999, prema Gall i sur., 2005). Važan aspekt ove komponente je i molitva, kao veza s transcendentnim.

4. Duhovna povezanost

Duhovna povezanost uključuje povezanost s prirodom, s drugim članovima vjerskih zajednica te povezanost s transcendentnim, odnosno Bogom.

5. Davanje značenja događajima

Stresne događaje pojedinac može doživjeti kao priliku za rast, tj. izgradnju u duhovnom smislu. No, događaj se može protumačiti i kao kazna ili svojevrsan test.

S obzirom na navedene komponente, možemo zaključiti kako je duhovnost vrlo kompleksan konstrukt na koji djeluje više čimbenika, pa se iz tog razloga razina i doživljaj duhovnosti veoma razlikuje među pojedincima, a još više i među obiteljima. No, ako pojednostavljeno promatramo obitelji kao religiozne ili nereligiozne, istraživanja su pokazala da religiozne obitelji, u odnosu na one koje to nisu, kroz vrijeme trajanja nesigurnosti, neizvjesnosti i stresa imaju veću razinu vjere i nade u dobar ishod, rjeđe imaju problema s alkoholizmom i drogom, depresijom, pokušajima suicida i rjeđe dolazi do razvoda (Gallup i Lindsey, 1999; Bradford i Wilcox, 2004; Bonnano i sur., 2007, prema Berc, 2012). Nadalje, sposobnost osobe da kroz vjeru pronađe smisao u nedaćama, pospješuje njeno suočavanje, adaptaciju i blagostanje (Emmons, 1999, prema Gall i sur., 2005). Duhovnost jača otpornost na način da promiče upornost, nadu te osjećaj povezanosti i socijalne podrške unutar duhovne zajednice, što sve osobi pomaže da pronađe utjehu u teškim razdobljima života (Van Hook, 2013).

Na koji način duhovnost povećava otpornost, pokušao je odgovoriti Seaward (2005, prema Smith i sur., 2012) u svojem modelu gdje ističe da temelj svih oblika duhovnosti uključuje četiri

osnovna aspekta: odnose, vrijednosti, smisao života i povezanost. Sve ove kategorije su direktno povezane s boljim suočavanjem sa stresorima, dakle, duhovnost povećava otpornost svojim utjecajem na odnose, životne vrijednosti, osobni smisao te suočavanje. U nastavku će se bolje objasniti pojedine kategorije ovog modela.

1. Duhovnost povećava otpornost djelujući na odnose

Jedna od osnovnih vrijednosti gotovo svih religija je izgrađivanje odnosa temeljenih na ljubavi, prihvaćanju i međusobnom poštovanju. Ako se osoba pridržava ovih načela i uključena je u skupinu vjernika koji također nastoje ostvarivati odnose temeljene na ovim vrijednostima, osoba će u teškim vremenima imati vrlo snažnu socijalnu podršku, što je jedan od ključnih faktora dobrog suočavanja sa stresom (Cohen i Willis, 1985, prema Smith i sur., 2012).

2. Duhovnost povećava otpornost mijenjajući životne vrijednosti

U svakom obliku religije i duhovnosti postoje određena pravila, tj. smjernice za život vjernika. One se mogu odnositi na neke izvanjske religiozne forme, ali i unutarnje vrijednosti. Mnogi vjernici prakticiraju određene rituale kao što su molitva, meditacija, čitanje svetih knjiga i drugo, što može prevenirati ili umanjiti stres. Osim toga, usmjereni su na izgradnju unutarnjih poželjnih karakteristika kao što su: poniznost, ljubav i iskrenost (Smith, 1991, prema Smith i sur., 2012).

3. Duhovnost povećava otpornost djelujući na osobni smisao

Duhovnost je značajno povezana s osobnim traganjem za odgovorima na pitanja o životu. Duhovnost i religijska uvjerenja nude smisao ljudskom životu (Geertz, 1975, prema Smith i sur., 2012). Isto tako, u razdobljima krize, vjernici će gledajući „širu sliku“ koja je u skladu s njihovim religijskim uvjerenjima, pronaći smisao i u svojim nedaćama.

4. Duhovnost povećava otpornost poboljšavajući suočavanje

„Religijsko ili vjersko suočavanje“ je termin koji se koristi kako bi se opisalo ponašanje u razdoblju suočavanja povezano s duhovnošću ili religijom. Ono najčešće uključuje traženje Božje ljubavi i brige, snažnije povezanosti s Bogom te usklađivanje vlastitih planova s Božjim (Pargament, Smith, Koenig, i Perez, 1998, prema Smith i sur., 2012). Ovakav način suočavanja se kroz istraživanja pokazao učinkovit, na način da smanjuje negativan utjecaj stresnih događaja na fizičko i mentalno zdravlje. „Religijsko suočavanje“ podrazumijeva i vjerovanje da će im Bog

pružiti snagu koja im je potrebna, da će situacija imati pozitivan ishod te da je, u konačnici, sve pod Božjom kontrolom (Loewenthal, Macleod, Goldblatt, Lubitsh, i Valentine, 2000, prema Smith i sur., 2005).

S obzirom na sva dosadašnja istraživanja, možemo primijetiti kako u vrijeme obiteljskih tragedija i nevolja, upravo duhovnost može biti snažan resurs za oporavak, izlječenje i otpornost (Walsh, 2006, prema Berc, 2012). Ovu činjenicu potvrđuju i istraživanja provedena na roditeljima djece s teškoćama u razvoju. Jedno takvo je i kvalitativno istraživanje koje su proveli Bennet, Deluca i Allen (1995), u kojem je većina roditelja navela kako je vjera nešto što im daje nadu i snagu u nošenju sa svakodnevnim izazovima. Također, govore kako samu činjenicu da im se rodilo dijete s teškoćama gledaju na način da su izabrani za ovu ulogu jer se s njome mogu nositi. Oni vjeruju u Božju providnost i moć te da će im on dati snage da se suoče sa svim preprekama s kojima se sretnu. Sukladno tome, u istraživanju koje su proveli Poston i Turnbull (2004), a koje ispituje odnos duhovnosti i kvalitete života obitelji, roditelji djece s teškoćama su istaknuli kako se oslanjaju na vjeru kako bi donosili odluke vezane uz život djeteta te na taj način dobivaju unutarnji mir i nadu u dobar ishod. Oni se kroz vjeru ne suočavaju samo direktno s djetetovom teškoćom, već i indirektnim posljedicama koje teškoća donosi u različita područja njihovog života kao što su: financije, emocionalni i socijalni aspekt, vlastito zdravlje, odnosi s drugim članovima obitelji i dr. te na taj način duhovnost djeluje općenito na njihovu kvalitetu života.

Jedno od područja obiteljskog života na koje, rođenje djeteta s teškoćama zasigurno utječe, je i partnerski odnos roditelja. Sljedeće poglavlje će se usmjeriti na specifičnosti tog odnosa kod roditelja djece s teškoćama, promotrit će se konkretni izazovi s kojima se suočavaju te koje strategije su prisutne kako bi se održao čvrsti partnerski odnos u stresnim razdobljima života.

4. Partnerski odnosi i dijete s teškoćama u razvoju

Neosporna je činjenica da prisutnost djeteta s teškoćama u razvoju ima veliki utjecaj na obitelj i brak, no kakav će on biti, nemoguće je unaprijed definirati. Naime, dijete s teškoćama pojačava intenzitet emocija, odnosa i procesa, no može djelovati i na one pozitivne, ali i na negativne (Marshak, 2007). Iako su podaci koji se odnose na bračno zadovoljstvo i razvod u obiteljima s djecom s teškoćama u razvoju kontradiktorni, može se reći kako veći broj podataka u literaturi i istraživanja, govore o negativnom utjecaju na partnerske odnose (Leutar i Starčić, 2007). No, čak ako u konačnici obitelj uspije prevladati poteškoće s kojima se susretne, važno je govoriti o objektivnim izazovima koje pred roditelje i njihov odnos stavlja briga o djetetu s teškoćama u razvoju.

Razdoblje nakon samog saznanja o djetetovim teškoćama, posebno je teško za obitelj. Kroz više istraživanja, ustanovljeno je kako su roditeljske reakcije, netom nakon dijagnoze, obilježene strahom, poricanjem, ljutnjom, frustracijom, krivnjom, tugom i žalovanjem. Landsman (1998) je to razdoblje nazvao „traumom srušenih očekivanja“ (Kearney i Griffin, 2001). No, te prve reakcije su često samo početak kroničnog, neumornog stresa koji će obilježiti obiteljske interakcije i procese (Beckman, 1991, prema Kearney i Griffin, 2001) te potencijalno izazvati probleme u obiteljskom i bračnom funkcioniranju, ukoliko izostanu adekvatni oblici suočavanja.

Dijete s teškoćama u razvoju će zahtijevati od roditelja puno više vremena, znanja, financijskih izdataka i pažnje, od djeteta bez teškoća. Pojedini roditelji su prema vlastitom iskustvu istaknuli, kako je imati dijete s teškoćama slično iskustvu života s novorođenčeta tijekom prvih 8 tjedana njegovog života – intenzivno, iscrpljujuće te da je potrebno uvijek biti budan i na oprezu (Marshak, 2007). Ti povećani zahtjevi za energijom i resursima roditelja nastaviti će se kroz duži period njihovog života (Seltzer i sur., 2001), za razliku od skrbi o djetetu bez teškoća u razvoju, koja uglavnom prestaje biti toliko intenzivna nakon što dijete uđe u adolescenciju ili odraslu dob. Pojedini roditelji postaju u potpunosti zaokupljeni djetetovim potrebama, dok svoje vlastite potrebe i potrebe svojih partnera potiskuju, čekajući da djetetove budu u potpunosti zadovoljene prije nego što se usmjere na sebe. No, upravo zbog toga što s vremenom ne dolazi do smanjenja zahtjeva za brigom, potrebe roditelja često ostaju trajno nezadovoljene. Iako je žrtvovanje za dijete dio roditeljstva, potrebno je postaviti granice kako bi se zaštitio osobni i zajednički bračni život

partnera (Marshak, 2007). Istraživanja su pokazala kako su roditelji djece s teškoćama, zbog povećane izloženosti stresu, više skloni zdravstvenim problemima, osjećajima sputanosti, zarobljenosti i depresije (Quine i Paul, 1985; Roach i sur., 1999; Valentine i sur., 1998, prema Heiman, 2002), tj. slabijeg su fizičkog i mentalnog zdravlja (Saltzer i sur., 2011). Također, nerijetko je prisutno samooptuživanje i osjećaj krivnje za koje se smatra da narušavaju roditeljsku povezanost s djetetom, uspješan odgoj, zdrav obiteljski život, seksualni odnos roditelja i sposobnost roditelja da se brinu za svoje potrebe (Nixon, 1993, prema Leutar i Starčić, 2007).

Prisustvo djeteta s teškoćama u obitelji će podjednako snažno utjecati na oba roditelja, no njihove reakcije se najčešće razlikuju. Upravo to može biti izvor problema ako postoje očekivanja jednog partnera da će se drugi partner emocionalno nositi sa nastalom situacijom na isti način, što vrlo često nije slučaj. Kroz praksu, mnogi su stručnjaci ustanovili kako se muškarci češće povlače ili objektivno pristupaju problemima, dok žene više izražavaju i razgovaraju o svojim osjećajima. Iz tog razloga mogu nastati razmirice, međusobna optuživanja i nerazumijevanje među supružnicima (Marshak, 2007b). Zucman (1982, prema Leutar i Starčić, 2007) govori o tome da se majka, pri brizi za novorođenče ili dijete s poteškoćama u razvoju, nesvjesno udaljava od muža. To kod supruge može izazvati osjećaj napuštenosti, te se može okrenuti drugima za utjehu ili pak samo udaljiti od obitelji kako bi se zaštitio. Ogorčenost i ljutnja koje se javljaju kao posljedica udaljavanja, utječu na lošiju interakciju među partnerima. Smatra se kako su općenito prisutni negativniji komunikacijski uzorci (kritiziranje, zapovijedanje, prezir, ratobornost), što je prediktor za loše bračno funkcioniranje i veći rizik od razvoda (Gottman, 1994, prema Bodenmann, 2005). Meta analizom istraživanja partnerskih odnosa i razvoda među roditeljima djece s različitim oblicima teškoća u razvoju, Risdal i Singer (2004) ustanovili su kako su razvodi u toj skupini roditelja 5,97% češći nego među roditeljima djece bez teškoća. No, iako povezanost postoji, ona je vrlo mala te ovisi o još mnogo faktora (vrsti teškoća, djetetovoj dobi i sl.). Također, ukoliko je brak već bio izložen ozbiljnim problemima, nadodani stres vezan uz djetetovu teškoću može dodatno smanjiti zadovoljstvo brakom i povećati rizik od razvoda (Havens, 2005, prema Brobst, Clopton i Hendrick, 2009). Roditeljski stres može biti dodatno pojačan jer je često prisutno mišljenje kako je period u djetetovom životu, kojem je potrebno intervenirati i u kojem terapije mogu postići zadovoljavajući učinak, vrlo kratak te su izloženi stalnom pritisku da ne propuste ni jednu priliku za intervenciju (Marshak, 2007). Iz navedenih razloga, roditelji se često odlučuju uključiti dijete u sve dostupne terapije, koje mogu biti vrlo skupe, zbog čega su roditelji nerijetko

prisiljeni raditi dva posla, preseliti se, posuđivati novac, prodati kuću i sl., što je samo po sebi izvor vrlo jakih negativnih emocija (Marshak, 2007b), kao što su strah, zabrinutost i iscrpljenost.

Način na koji će se roditelji nositi sa izazovima koji su pred njih postavljeni, ovisi o vanjskim okolnostima i individualnim karakteristikama obitelji. Vanjske okolnosti uključuju obiteljske prihode te prihvaćenost djeteta s teškoćama u zajednici (Dunst, Trivette i Deal, 1988; Park, Turnbull i Turnbull, 2002, prema Brobst, Clopton i Hendrick, 2009). Individualne obiteljske karakteristike su: spremnost na traženje podrške od šire obitelji i zajednice (Ainbinder i sur. 1998, prema Brobst, Clopton i Hendrick, 2009), duhovnost i sudjelovanje u religijskim aktivnostima (Poston i Turnbull, 2004), povezanost među roditeljima i ulaganje u bračni odnos.

Ipak, često su prisutni negativni obrasci obiteljskih interakcija vezanih u partnerski odnos roditelja i odnos roditelja s djetetom. Autorica Marshak (2007) ističe kako postoje dvije osnovne strukture obitelji djece teškoćama u razvoju. U prvom tipu obitelji, roditelji imaju zajednički fokus, ali su međusobno odvojeni. To znači da je jedina veza među njima upravo njihovo dijete. Iako mogu podjednako doprinositi ispunjavanju njegovih potreba u izvršavanju obiteljskih obveza, njihovi se životi najčešće međusobno ne isprepliću, ukoliko se ne radi o temama vezanim uz dijete. Među takvim parovima se s vremenom gubi povezanost i brak zapada u krizu. U drugom tipu obitelji dolazi do poistovjećivanja i izostanka diferencijacije između života jednog roditelja i djeteta, dok drugi roditelj ostaje izoliran. Roditelj koji ostvaruje duboku povezanost s djetetom traži vlastitu svrhu i ispunjenje kroz taj odnos te se ponaša previše zaštitnički i kontrolirajuće. Ovakav pristup ne samo da ima loš utjecaj na razvoj djeteta, već narušava odnos između drugog roditelja i djeteta i odnos među supružnicima.

Veoma je važno koliko je obitelj spremna suočiti se sa stresom i koliko stres utječe na odnose između članova obitelji. Dijete s teškoćama može nepovoljno djelovati na odnose, ne samo među roditeljima međusobno, već i roditelja druge djece u obitelji (Dyson, 1996; Falik, 1995; Knight, 1999, prema Wagner Jakab, 2008). Prisutna je niža razina koherencije, manji je naglasak na osoban rast drugih članova obitelji te veća potreba za kontrolirajućim ponašanjem (Margalit and Heiman, 1986, prema Heiman, 2002). Prema modelu Congera i Eldera (1994, prema Wagner Jakab, 2008) stres najviše šteti djeci jer remeti roditeljske odnose i narušava kvalitetu roditeljstva. Naime, razvojni modeli govore kako su roditelji primarni upravitelji obiteljske emocionalne klime (Belsky, 1984, prema Kersh i sur., 2006), što znači da je blagostanje roditelja i njihov pozitivan

međusobni odnos nužan za održavanje pozitivne obiteljske klime. Kvaliteta braka je, nadalje, povezana s pozitivnim ishodima u djeteta, kao što je manje problema u ponašanju te bolji odnos s vršnjacima (Vanderwater i Lansford, 1998, prema Kersh i sur., 2006). Resursi kao što su socijalna podrška, suočavanje usmjereno na problem i pozitivnost, mogu umanjiti stres povezan s ovom izazovnom ulogom (Pruchno i Meeks, 2004; Smith i sur., 2008; Woodman, 2014, prema Namkung i sur., 2015).

U konačnici, možemo zaključiti kako se malo zna o tome zašto se neki partnerski odnosi rođenjem djeteta s poteškoćama u razvoju dezorganiziraju, dok se drugi roditelji još više povezuju i poboljšavaju svoje odnose (Leutar i Starčić, 2007). No, jedan od čimbenika za koje je ustanovljeno kako ima važnu ulogu u održavanju ili povećanju kvalitete braka i stabilnosti je jedan od već spomenutih čimbenika otpornosti cijele obitelji, a to je duhovnost.

4.1. Duhovnost i partnerski odnosi

Duhovnost se odnosi na dimenziju ljudskog iskustva koja uključuje osobna transcendentna vjerovanja i prakse, unutar ili izvan formalne religije, kroz obiteljsko ili kulturalno nasljeđe i u povezanosti s prirodom i čovječanstvom (Walsh, 2009, prema Austin i Falconier, 2013). Osim što se osoba individualno može povezati s Bogom, supružnici mogu ostvariti tu povezanost zajedno, kao par, te svoj brak mogu smatrati svetom institucijom (Mahoney, 2010). Religijska ujednačenost, tj. njihova zajednička vjerska pripadnost utječe na zadovoljstvo brakom kroz jednak sustav vrijednosti i vjerska uvjerenja (Austin i Falconier, 2012). Iako se muškarci i žene razlikuju u doživljaju religije, tako što su žene usmjerene više na emocije i odnose, a muškarci na Božju pravednost i moć (Bryant, 2007), njihovi će zajednički doprinosi i uvjerenja utjecati na stvaranje pozitivnih odnosa. Kroz odlaske u crkvu, molitve, razgovore o Bogu, parovi rutinski sudjeluju u zajedničkim religijskim aktivnostima, što ima pozitivan učinak na njihovu međusobnu povezanost i bračnu prilagodbu (Lichter i Carmalt, 2009), zadovoljstvo bračnim odnosom (Ellison, Burdette i Wilcox, 2010), ali i na generalno obiteljsko funkcioniranje (Lambert i Dollahite, 2010). Istraživanja su pokazala kako molitva ima značajnu ulogu pri rješavanju sukoba. Naime, ona potiče odgovornost i želju osobe za pozitivnom promjenom, smanjuje emocionalnu negativnost, olakšava preuzimanje tuđe perspektive, potiče empatiju, blagu i obzirnu konfrontaciju te rješavanje problema (Butlwe, Stout i Gardner, 2002, prema Mahoney, 2010). Mnogi parovi, roditelji djece s

teškoćama u razvoju, ističu kako je upravo duhovnost jedan od ključnih čimbenika u njihovom suočavanju sa stresom te da se oslanjaju na svoju vjeru i molitve kako bi održali brak čvrstim (Prezant, 2007). Također je ustanovljeno, kako ponašanja povezana s duhovnosti, kao što je redoviti odlazak u crkvu, smanjuju vjerojatnost pojave verbalnog i fizičkog nasilja (Ellison i Anderson, 2001; Mahoney i sur., 1999, prema Austin i Falconier, 2012). Nadalje, osobni odnos s Bogom može kod partnera ojačati vrijednosti, kao što su ljubav, opraštanje, kompromis i žrtvovanje (Ellison, Burdette i Wilcox, 2010), što sve utječe na kvalitetu bračnog odnosa. Na navedene vrijednosti se u većini religijskih naučavanja stavlja naglasak i smatra ih se nužnim za dobar duhovni život i međuljudske odnose. Kao posebno važna za bračni odnos, ističe se sposobnost opraštanja. Ono se smatra temeljem dobrog braka i osnovnom kompetencijom koju partneri trebaju posjedovati za uspješan brak (Carrol, Badher i Yang, 2006, prema David i Stafford, 2013). Povezanost između opraštanja i zadovoljstva partnerskim odnosom potvrđena je kroz mnoga istraživanja (Fincham, Ajayi i Beach., 2011). Osim toga, u religiji se, također, stavlja naglasak na obiteljske vrijednosti i vjernost vlastitom partneru, što je apsolutno nužno za kvalitetan bračni odnos (Burdette i sur., 2007). Duhovnost može na određeni način zaštititi partnerski odnos pružajući im učinkovitu strategiju suočavanja sa stresorima (npr. meditacija i molitva) i omogućavajući im međusobno prihvaćanje i poštivanje, stvarajući želju za minimaliziranjem konfliktnih situacija iz dobronamjernosti prema supružniku (Mahoney i sur., 1999, prema Austin i Falconier, 2012) te pružanje podrške u stresnim situacijama. Također, duhovnost se povezuje i sa pojavom pozitivnijih obrazaca dijadnog suočavanja sa stresom (Austin i Falconier, 2012), što je još jedan od čimbenika kvalitete braka i partnerskog odnosa.

4.2. Dijadno suočavanje

Koncept dijadnog suočavanja sa stresom pojavio se ranih 1990-ih godina kako bi modeli orijentirani na individualno suočavanje sa stresom uključili specifičnu interakciju koja se pojavljuje unutar partnerskog odnosa (Falconier i sur., 2015). Do tada su se i istraživanja usmjeravala isključivo na individualno suočavanje, za koje je ustanovljeno da ima velik utjecaj na kvalitetu bračnog odnosa, pa tako negiranje, izbjegavanje, samookrivljavanje, povlačenje i kritiziranje je negativno korelirano s kvalitetom bračnog odnosa. S druge strane, aktivno uključivanje, konstruktivno rješavanje problema, optimizam i davanje značenja situaciji, kao

oblici adaptivnijeg suočavanja, pozitivno su povezani sa zadovoljstvom i kvalitetom bračnim odnosom (Ptacek i Dodge, 1995, prema Bodenmann i Shantinath, 2004). No, iako je individualno suočavanje vrlo važno, dijadno suočavanje sa stresom, tj. zajedničko suočavanje oba člana para, se pokazalo jačim prediktorom općenitog funkcioniranja u vezi i zadovoljstva vezom (Papp i Witt, 2010).

Smatra se da pojedinci prvo koriste individualne strategije suočavanja, a zatim, ako njihovi vlastiti naponi nisu dovoljni kako bi se nosili s nedaćama, uključuju se u dijadne strategije suočavanja. Dijadno suočavanje je multidimenzionalni konstrukt koji opisuje doprinose oba partnera pri suočavanju sa stresnom situacijom u kontekstu njihove veze (Falconier i sur., 2015). Dijadno suočavanje uključuje (a) komunikaciju stresa partneru (verbalno, neverbalno), (b) vrstu odgovora koji partner daje supružniku koji je izrazio stres i (c) u kojoj mjeri par ulaže vlastite snage u suočavanje sa stresom (zajedničko dijadno suočavanje) (Bodenmann, 1997, prema Austin i Falconier, 2012). Partner može odgovoriti na izraženi stres na jedan od tri načina: također postati pogođen stresom, ignorirati znakove stresa kod partnera ili pokazivati pozitivne ili negativne obrasce dijadnog suočavanja (Bodenmann, 1997, prema Bodenmann i Shantinath, 2004). Prema autoru Bodenmannu (2005), negativno dijadno suočavanje uključuje neprijateljske i agresivne odgovore, sarkazam, izrugivanje, pomaganje uz negodovanje, površno uključivanje i pružanje podrške. S druge strane, vrste pozitivnog suočavanja su:

a) Suportivno dijadno suočavanje

Suportivno dijadno suočavanje se odvija kada jedan partner pruža podršku drugom partneru tijekom njegovog osobnog suočavanja sa stresnom situacijom u kojoj se nalazi. To uključuje aktivnosti kao što su pružanje praktične pomoći u dnevnim obvezama, davanje savjeta, ohrabrivanje i iskazivanje empatije.

b) Delegirano dijadno suočavanje

Do ove vrste suočavanja dolazi kada jedan partner na sebe preuzima odgovornosti kako bi smanjio stres kojem je izložen drugi partner. Ovdje postoji direktan dogovor među partnerima o zadacima koji postaju dio obveza supružnika koji pruža podršku, a uobičajeno to nisu.

c) Zajedničko dijadno suočavanje

U ovoj vrsti suočavanja podjednako su uključena oba partnera te zajedničkim naporima pokušavaju riješiti problem, tj. ukloniti stresor ili umanjiti negativne emocije. Ono uključuje strategije kao što su zajedničko rješavanje problema, zajedničko traženje informacija, dijeljenje osjećaja i razmišljanja, obostrana predanost i angažiranost. U ovoj vrsti pozitivnog suočavanja, oba su partnera direktno pogođena stresorom, te se udružuju kako bi smanjili njegov učinak.

Dijadno suočavanje sa stresom ima dva osnovna cilja: smanjenje stresa kod oba partnera i povećanje kvalitete odnosa (Bodenmann, 2005). Istraživanje koje su proveli Falconier i suradnici (2012) pokazalo je kako postoji značajna povezanost između ukupnog dijadnog suočavanja te njegovih navedenih pozitivnih i negativnih oblika i zadovoljstva brakom oba partnera. Tako su pozitivni oblici dijadnog suočavanja povezani s većim zadovoljstvom bračnim odnosom i obrnuto. Također, dijadno suočavanje je prediktor bračnog funkcioniranja i dugoročnih bračnih ishoda, tj. kvalitete odnosa i njegove stabilnosti tijekom vremena. Postoji manja vjerojatnost kako će brak završiti razvodom ukoliko su prisutni pozitivni obrasci dijadnog suočavanja u stresnim situacijama (Bodenmann i China, 2000).

Uključivanje u pozitivno dijadno suočavanje kroz zajedničke razgovore o iskustvima i osjećajima, preoblikovanje stresne situacije traženjem mogućih rješenja, pružanje emocionalne i praktične pomoći partneru, omogućuje stvaranje osjećaja solidarnosti i jedinstva među supružnicima, što za posljedicu ima smanjenje stresa i povećanje bračne kohezije te sreće i zadovoljstva u braku (Bodenmann, 2005).

5. Problem istraživanja

Kao što je spomenuto u uvodnom dijelu ovog rada, dosadašnjim istraživanjima je utvrđeno kako se duhovnost povezuje s pojavom pozitivnijih obrazaca dijadnog suočavanja sa stresom (Austin i Falconier, 2012). No, istraživanja specifičnosti odnosa roditelja djece s teškoćama u razvoju, vezano uz obrasce dijadnog suočavanja sa stresom, često ne uključuju komponentu duhovnosti, te prevladavaju istraživanja kvalitativnog tipa. Budući da mnogi parovi, roditelji djece s teškoćama u razvoju, ističu kako je upravo duhovnost jedan od ključnih čimbenika u njihovom suočavanju sa teškim životnim situacijama te da se oslanjaju na svoju vjeru i molitve kako bi održali brak čvrstim (Prezant, 2007), ovim istraživanjem želi se ispitati povezanost duhovnosti sa kvalitetom pružene podrške partneru, kao komponentom dijadnog suočavanja sa stresom.

Nadalje, dosadašnjim istraživanjima je utvrđeno kako vjera, a posebno zajednička vjerska pripadnost utječe na zadovoljstvo brakom kroz jednak sustav vrijednosti i vjerska uvjerenja (Austin i Falconier, 2012). Ovim istraživanjem se želi ispitati povezanost osobne razine duhovnosti sa zadovoljstvom bračnim odnosom, specifično u skupini roditelja djeteta s teškoćama u razvoju. Vezano uz to, želi se utvrditi prediktivna vrijednost duhovnosti u odnosu na kvalitetu dijadnog suočavanja sa stresom te zadovoljstvo partnerskim odnosom.

Osim toga, u ovom radu promatrat će se postojanje određenih razlika u razinama duhovnosti i vjerskog suočavanja, s obzirom na spol. Pretpostavljene razlike su u skladu s mnogim istraživanjima koja govore kako su žene, više nego muškarci, sebe sklone opisivati kao religiozne, isticati pripadnost određenoj vjerskoj skupini, češće moliti, osjećati se bliže Bogu (de Vaus and McAllister 1987; Cornwall 1989; Felty i Poloma 1991, prema Weiss Ozorak, 1996) te češće koristiti vjeru pri suočavanju sa stresnim situacijama (Hvidtjorn i sur., 2014).

6. Cilj istraživanja

Cilj ovog istraživanja je utvrditi postoji li povezanost između duhovnosti i procjene kvalitete pružene podrške među partnerima, tj. kvalitete suportivnog dijadnog suočavanja sa stresom. Također, želi se ispitati povezanost duhovnosti i zadovoljstva partnerskim odnosom. Pokušat će se ustanoviti, može li duhovnost biti prediktor kvalitete dijadnog suočavanja sa stresom i zadovoljstva partnerskim odnosom kod roditelja djece s teškoćama u razvoju. Nadalje, pokušat će se ustanoviti postoji li razlika u razinama duhovnosti s obzirom na spol.

7. Hipoteze

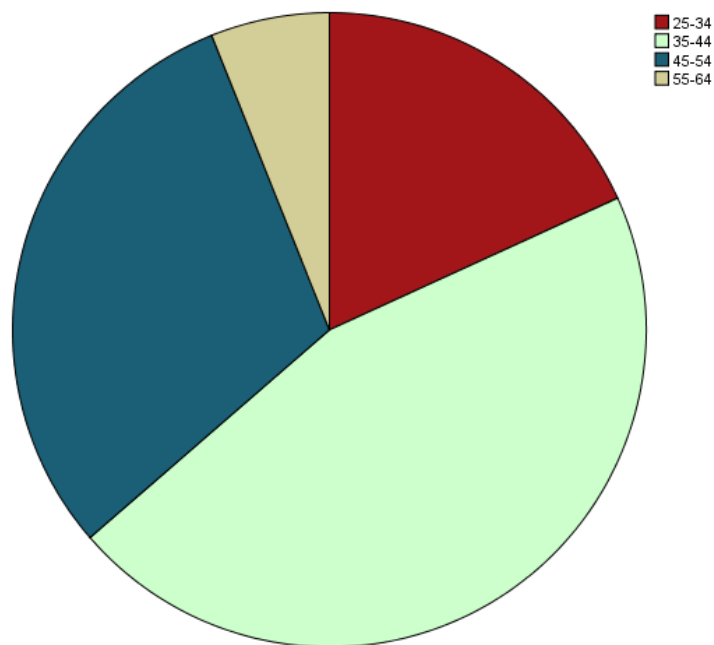
1. Postoji statistički značajna pozitivna povezanost između duhovnosti i kvalitete pružene podrške partneru kod roditelja djece s teškoćama u razvoju.
2. Postoji statistički značajna pozitivna povezanost između duhovnosti i zadovoljstva partnerskim odnosom roditelja djece s teškoćama u razvoju.
3. Postoji statistički značajan doprinos duhovnosti kvaliteti pružene podrške kod roditelja djece s teškoćama u razvoju.
4. Postoji statistički značajan doprinos duhovnosti zadovoljstvu partnerskim odnosima roditelja djece s teškoćama u razvoju .
5. Postoji statistički značajna razlika u duhovnosti s obzirom na spol.

8. Metodologija

8.1. Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo 66 osoba, tj. 33 para roditelja djece s teškoćama u razvoju. Najveći broj roditelja (45,5%) je bio između 35 i 44 godine, zatim između 45 i 54 godine (30,3%), 18,2% između 25 i 34, te 6,1% između 55 i 64 godine života (*Graf 1*).

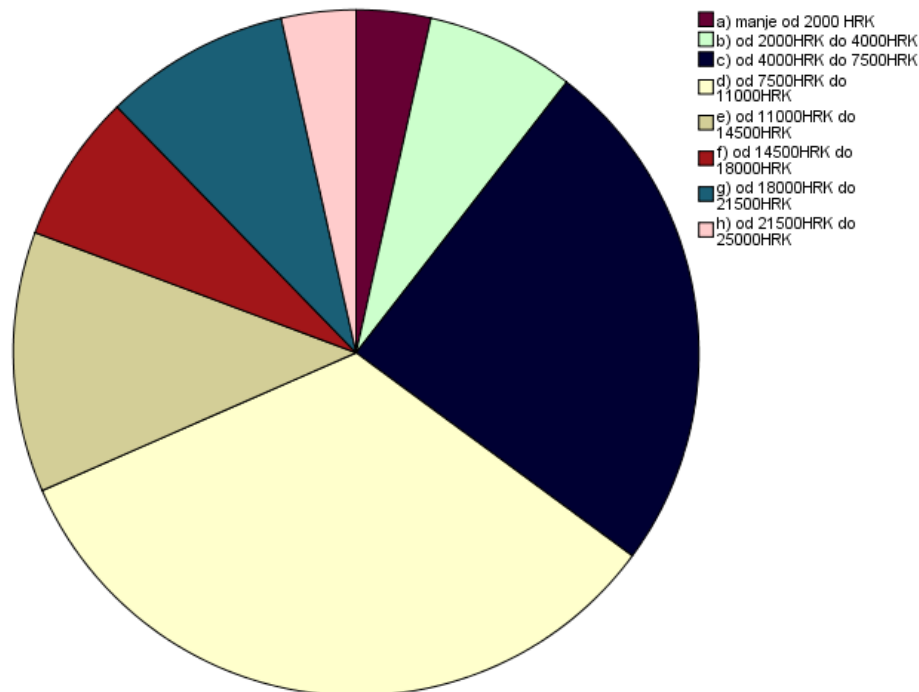
Graf 1. Dob ispitanika

Većina roditelja je završila srednju školu (57,6%), a mnogi su stekli i fakultetsko obrazovanje (39,4%), dok je mali broj ispitanika (1,5%) završio samo osnovnu školu. Podaci nedostaju za 1,5% ispitanika. Kao mjera socioekonomskog statusa obitelji, uzeti su ukupni prihodi kućanstva (*Graf 2*). 9,1% roditelja je označilo obiteljski dohodak manji od 4000 kn, 21,2% između 4000 kn i 7500 kn, 28,8% roditelja je označilo dohodak u rasponu između 7500 kn i 11000 kn, zatim 10,6% roditelja od 11000 kn i 14500 kn, 6,1% od 14500 kn do 18000 kn, te 10,6% roditelja prihod veći od 18000 kn. Ostatak ispitanika (13,6%), nije odgovorio na ovo pitanje. 9,1%

roditelja je u trenutku ispitivanja bilo nezaposleno, dok je od zaposlenih njih 57,6% na poslu provodilo 40 ili više sati tjedno, a njih 22,7% manje od 40 sati tjedno. 10,6% roditelja nije dalo odgovor na ovo pitanje.

Graf 2. Ukupni prihodi kućanstva

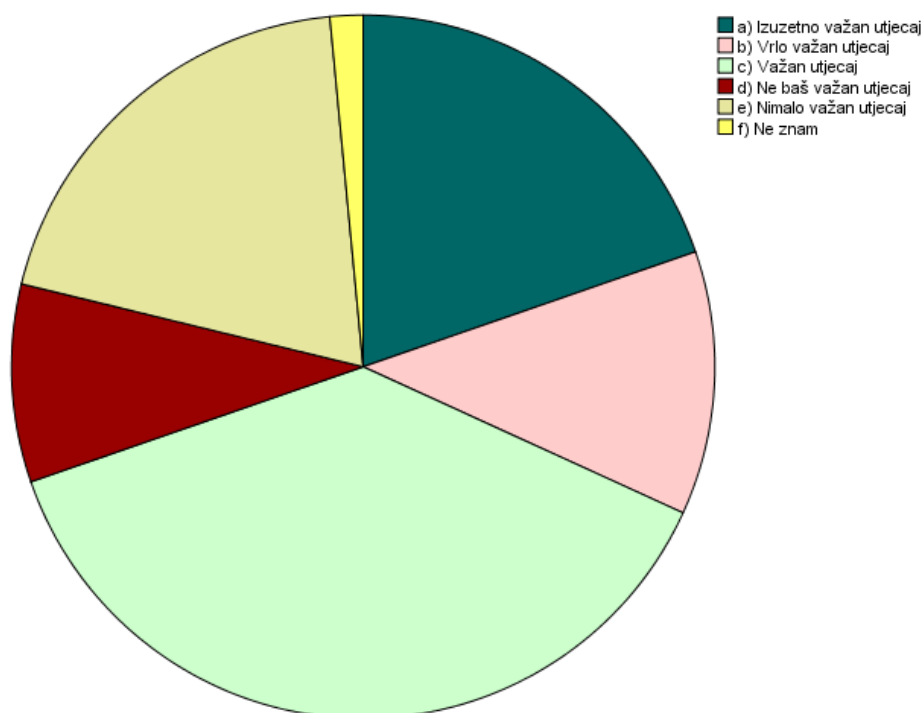

U najvećem broju (50,0%) su obitelji imale po dvoje djece (najmanje jedno, a najviše pet). Od ispitanih, 32 para su trenutno u braku, dok je samo jedan par u izvanbračnoj zajednici.

Religijske vrijednosti su mjerene pitanjem „*Koliko je značajan utjecaj religije/vjere na vaš život?*“ (Graf 3.). Na postavljeno pitanje, 19,7% roditelja je odgovorilo kako vjera ima *izuzetno važan* utjecaj u njihovom životu, dok je jednak postotak njih odgovorio kako je utjecaj vjere u njihovom životu *nimalo važan*. 12,1% ispitanika govori o *vrlo važnom* utjecaju, zatim njih 37,9% o *ne baš važnom* utjecaju, te 9,1% kaže kako je utjecaj vjere u njihovom nije *nimalo važan*.

Vjerska pripadnost, tj. religijsko opredjeljenje nije ispitivano ovim upitnikom.

Graf 3. Utjecaj religije/vjere

Zaključno, važno je istaknuti kako 66 roditelja djece s teškoćama u ovom uzorku, u najvećem broju imaju dvoje djece u obitelji, u dobi su između 35 i 44 godina, sa srednjom stručnom spremom i visokoškolskim obrazovanjem te u najvećoj mjeri ostvaruju prosječna i iznadprosječna primanja prema podatku o prosjeku za Republiku Hrvatsku.

8.2. Postupak

Istraživanje je provedeno u sklopu Erasmus+ projekta *Izgradnja mostova: Promicanje socijalne uključenosti i dobrobiti obitelji djece s teškoćama u razvoju (PSI-WELL)*. Istraživanjem su obuhvaćeni roditelji djece s različitim teškoćama u razvoju (intelektualne teškoće, autizam, teškoće učenja, ADHD, cerebralna paraliza i motoričke teškoće) na području zagrebačke i karlovačke županije, koji su pozvani u sudjelovanje preko lokalnih centara za odgoj i obrazovanje, te udruga koje se bave pružanjem podrške djeci s teškoćama u razvoju, osobama s invaliditetom, te njihovim roditeljima. U prikupljanju podataka sudjelovali su učitelji, stručni suradnici, te studenti Edukacijsko – rehabilitacijskog fakulteta, koji su prethodno obaviješteni o cilju istraživanja, te načinu prikupljanja podataka i zaštiti privatnosti sudionika. Svi sudionici su upućeni u svrhu istraživanja, područja ispitivanja i svoja prava, nakon čega su potpisali informirani pristanak. Istraživanje se provodilo u skladu s Etičkim kodeksom (Odbor za etiku u znanosti i visokom obrazovanju, 2006), te je poštivana zaštita osobnih podataka sudionika.

Korištena je i on-line verzija istog upitnika. Poveznica tog upitnika poslana je roditeljima koji su uključeni u procjenu i praćenje u Centru za rehabilitaciju na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu. Prije ispunjavanja upitnika, roditelji su informirani o svrsi istraživanja i svojim pravima.

8.3. Mjerni instrumenti

Upitnik korišten u ovom istraživanju, nabavljen je u sklopu spomenutog Erasmus+ projekta, te je preveden na hrvatski jezik i adaptiran za potrebe provedbe istraživanja na području Hrvatske. Za izradu ovog Diplomskog rada, korišteni su samo dijelovi upitnika i to: opći podaci (spol, dob, obrazovanje, bračno stanje, zaposlenje, obiteljski prihodi, broj djece i utjecaj religije), zatim dijelovi koji se odnose na procjenu partnerske podrške *Dyadic Coping Inventory* (DCI, Bodenmann, 2008), zadovoljstvo partnerskim odnosom *Relationship Assessment scale* (Hendrick, 1988), te vjeru, odnosno duhovnost (*RCOPE*) (Pargament, Koenig, & Perez, 2000).

Dyadic Coping Inventory (DCI, Bodenmann, 2008) je upitnik od 37 čestica koje su usmjerene na komunikaciju i komponente suočavanja u bliskim partnerskim odnosima, kada su

jedan ili oba partnera izložena stresnim situacijama. Psihometrijska analiza upitnika pokazala je vrlo visoku unutarnju konzistentnost za sve podskale (a između 0.71 i 0.92) (Bodenmann i sur., 2008). Za ovo istraživanje korištene su podskale koje se odnose na suportivno dijadno suočavanje, tj. vršila se procjena davanja podrške partneru (Supportive Dyadic Coping by Self) i procjena primanja podrške partnera (Supportive Dyadic Coping by Partner). Sudionici su ocjenjivali na ljestvici od 5 točaka (1 = vrlo rijetko do 5 = vrlo često) koliko često pružaju podršku partneru u nošenju s emocijama i problemima, te koliko često dobivaju podršku od svojih partnera.

Procjena zadovoljstva partnerskim odnosom vršila se Skalom procjene odnosa *Relationship assesment scale* (Hendrick, 1988). Ova skala pokazuje umjerenu do visoku korelaciju s drugim mjerama zadovoljstva brakom, dobru pouzdanost u situaciji ponovnog testiranja, te konzistentnost pri primjeni na osobama različite etničke pripadnosti, te dobi (Hendrick, Dicke i Hendrick, 1998). Skala se sastoji od 7 čestica, dok je u ovom upitniku korišteno njih 6. Ljestvica je vrednovana na skali od 5 točaka, od 1 (nisko zadovoljstvo) do 5 (visoko zadovoljstvo).

Korišten je i kratki upitnik od 14 čestica, koji ispituje važnost vjere i duhovnosti u životu pojedinca (*RCOPE*) (Pargament, Koenig, & Perez, 2000), koji se posebno usmjerava na suočavanje sa teškim životnim situacijama. Psihometrijskim ispitivanjima je potvrđena visoka unutarnja konzistentnost i valjanost. Sve osim dvije RCOPE skale su pokazale alfa vrijednost u iznosu većem od 0.8, što potvrđuje dobru pouzdanost ovog upitnika (Pargament, Feuille i Burdzy, 2011). U ovom istraživanju procjenjivalo se pozitivno vjersko suočavanje, koje uključuje pronalaženje smisla u stresnoj situaciji, prepoznavanje prilika za duhovni rast, te negativno vjersko suočavanje, kao npr. doživljavanje stresnog događaja kao kaznu od Boga. Stavke su ocijenjene na skali od 4 točke u rasponu od 1 – vrlo rijetko do 4 – vrlo često.

9. Rezultati istraživanja

U ovom poglavlju biti će prikazani rezultati kvantitativne obrade podataka, počevši sa testiranjem normalnosti distribucija za sljedeće varijable: *Podrška pružena partneru*, kao komponenta dijadnog suočavanja, *Duhovnost*, te *Zadovoljstvo odnosom* (Tablica 1).

Tablica 1. Testovi normalnosti

	Kolmogorov-Smirnov			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
<i>Podrška pružena partneru</i>	,167	65	,000	,908	65	,000
<i>Duhovnost</i>	,122	62	,023	,933	62	,020
<i>Zadovoljstvo partnerskim odnosom</i>	,307	66	,000	,766	66	,000

Primjenom Kolmogorov-Smirnov testa, utvrđeno je da distribucija frekvencija na varijablama *Podrška pružena partneru*, *Duhovnost*, te *Zadovoljstvo odnosom* značajno odstupa od normalne, budući da je značajnost (Sig.) na svim navedenim varijablama manja od 0,05, tj. 5%. To potvrđuje i Shapiro- Wilkov test, čiji je rezultat u ovom slučaju mjerodavniji, s obzirom na to da je u istraživanje uključen uzorak manji od 2000 ispitanika.

Budući da je testovima normalnosti utvrđeno da distribucija frekvencija za navedene varijable značajno odstupa od normalne, kao mjera centralne tendencije, u sljedećoj tablici prikaza osnovnih statističkih parametara, uzet je medijan (Tablica 2).

Tablica 2. Deskriptivna statistika

Varijable	Min	Max	M	SD
<i>Podrška pružena partneru</i>	13	25	21	3,465
<i>Duhovnost</i>	19	54	39	3,507
<i>Zadovoljstvo partnerskim odnosom</i>	12	30	18	3,025

Legenda: Min – najniži rezultat, Max – najveći rezultat, M – medijan, SD – standardna devijacija

Za izračunavanje smjera i intenziteta linearne povezanosti među dvijema varijablama, korišten je Spearmanov koeficijent korelacije, kao neparametrijska alternativa u slučaju odstupanja distribucija od normalne (*Tablica 3*).

Tablica 3. Spearmanov test korelacije

		<i>PODRŠKA PRUŽENA PARTNERU</i>	<i>DUHOVNOST</i>
<i>PODRŠKA PRUŽENA PARTNERU</i>	Koeficijent korelacije	1,000	,306*
	Sig. (2-tailed)	.	,016
	N	65	62
<i>DUHOVNOST</i>	Koeficijent korelacije	,306*	1,000
	Sig. (2-tailed)	,016	.
	N	62	62

*. Korelacija značajna na razini 0,05

		<i>DUHOVNOST</i>	<i>ZADOVOLJSTVO ODNOSOM</i>
<i>DUHOVNOST</i>	Koeficijent korelacije	1,000	,046
	Sig. (2-tailed)	.	,721
	N	62	62
<i>ZADOVOLJSTVO ODNOSOM</i>	Koeficijent korelacije	,046	1,000
	Sig. (2-tailed)	,721	.
	N	62	66

Za varijable *Duhovnost* i *Podrška pružena partneru*, Spearmanovim testom je utvrđena statistički značajna pozitivna povezanost. Koeficijent korelacije iznosi 0,306, dok je značajnost Sig.=0,016, što je manje od 0,05, tj. 5%. Na temelju toga, prihvaća se hipoteza da *Postoji statistički značajna pozitivna povezanost između duhovnosti i podrške pružene partneru*. Budući da je

predznak koeficijenta korelacije pozitivan, zaključujemo kako porast rezultata na jednoj varijabli odgovara porastu rezultata na drugoj.

Spearmanov test korelacije je pokazao kako među rezultatima na varijablama *Duhovnost* i *Zadovoljstvo partnerskim odnosom* ne postoji statistički značajna povezanost. Koeficijent korelacije iznosi 0,046, a značajnost Sig=0,721 što je veće od 0,05, zbog čega se postavljena hipoteza da *Postoji statistički značajna pozitivna povezanost između duhovnosti i kvalitete pružene podrške partneru*, odbacuje. No, iako povezanost nije statistički značajna, prema vrijednosti koeficijenta korelacije vidljivo je kako postoji trend pozitivne povezanosti, što govori o tendenciji zajedničkog porasta na varijablama.

Budući da nije utvrđena statistički značajna povezanost između *Duhovnosti* i *Zadovoljstva partnerskim odnosom*, prediktivna vrijednost utvrđivala se samo za varijable *Duhovnost* i *Podrška pružena partneru*. Koristila se metoda univarijantne regresijske analize, kao postupak u kojoj se predviđa kriterijska varijabla (*Podrška pružena partneru*), na temelju jednog prediktora (*Duhovnost*) (Tablica 4).

Tablica 4. Regresijska analiza

Varijabla	R	R ²	σ_E	F	Sig.
<i>Podrška pružena partneru</i>	0,319	0,102	3,311	6,813	0,011

Iz prethodne tablice možemo uočiti kako koeficijent multiple korelacije (R) iznosi 0,319. Koeficijent determinacije (R²) iznosi 0,102, što znači da prediktor s kriterijem dijeli 10,2% svoje varijance. Standardna pogreška prognoze (σ_E) iznosi 3,311. Budući da F iznosi 6,813, te da je značajan na razini značajnosti 0,03, tj. 3% i iznosi Sig= 0,011, potvrđuje se statistička značajnost koeficijenta determinacije. Time se prihvaća hipoteza da *Postoji statistički značajan doprinos duhovnosti kvaliteti pružene podrške kod roditelja djece s teškoćama u razvoju*. To znači da duhovnost ima statistički značajan doprinos (kao prediktor) na kvalitetu pružene podrške partneru,

u smislu da roditelji koji izjavljuju kako duhovnost ima značaj u njihovom životu, ujedno izvještavaju i o kvalitetnijoj podršci koju pružaju svom partneru.

Kako bismo utvrdili postoji li statistički značajna razlika na varijabli *Duhovnost* s obzirom na spol, korišten je Mann-Whitney test.

Tablica 5. Mann – Whitney test, prema varijabli Spol

Varijabla	Srednji rang (m)	Medijan (m)	Srednji rang (ž)	Medijan (ž)	Z	Značajnost (Asymp.sig.)
<i>Duhovnost</i>	27,47	22,5	35,80	27,5	-1,822	0,68

Za varijablu *Duhovnost* Z iznosi -1,822 a razina značajnosti Asymp.sig.=0,68. Na temelju tih podataka može se zaključiti kako ne postoji statistički značajna razlika u razini procijenjene duhovnosti između muškaraca i žena. No, prema navedenim srednjim rangovima i medijanima, možemo primijetiti kako ipak postoji tendencija većih rezultata na varijabli *Duhovnost* u skupini žena.

10. Rasprava

Cilj ovog istraživanja bio je istražiti povezanost između duhovnosti i kvalitete pružene podrške partneru te zadovoljstva samim partnerskim odnosom. Iako su mnoga dosadašnja istraživanja potvrdila pozitivan odnos među ovim varijablama, većina njih nije bila usmjerena na populaciju roditelja djece s teškoćama u razvoju.

Kao što se iz navedenih rezultata može vidjeti, analizom podataka utvrđeno je kako u ovom uzorku postoji statistički značajna povezanost između *Duhovnosti* i *Pružene podrške partneru*. Ovaj rezultat je u skladu s dosadašnjim saznanjima na ovom području. Naime, poznato je kako osobe koje su duhovne, često teže visokoj razini moralnosti te imaju visoke standarde za vlastito ponašanje pa i u kontekstu bračnog odnosa. Budući da se u većini religija kao standard očekuje ponašanje koje je puno razumijevanja, prihvatanja, kompromisa i žrtvovanja (Ellison, Burdette i Wilcox, 2010) u odnosu prema drugima, osobe koje su duhovne će i same svoje ponašanje usmjeravati na ove vrijednosti.

Obradom rezultata utvrđeno je da ne postoji statistički značajna pozitivna povezanost između *Duhovnosti* i *Zadovoljstva partnerskim odnosom*. Naime, iako duhovnost utječe na zadovoljstvo brakom kroz jednak sustav vrijednosti i vjerska uvjerenja (Austin i Falconier, 2012) kroz koja parovi pridaju smisao nevoljama kroz koje prolaze, na zadovoljstvo bračnim odnosom utječu i mnogi drugi čimbenici. Karakterne osobine partnera, kao što je i emocionalna stabilnost (Botwin, Buss i Shackelford, 1997), nezadovoljstvo podjelom uloga vezanih uz svakodnevni život i brigu o djetetu s teškoćama te konflikti koji nastaju kao posljedica toga (Pearlin i sur., 1990, prema Quittner i sur., 1998), pokazivanje prisnosti i ljubavi (Pearlin i Turner, 1987, prema Quittner i sur., 1998). Osim toga, vanjska socijalna podrška se pokazala kao značajan čimbenik zadovoljstva kod roditelja djece s teškoćama u razvoju (Kersh i sur., 2006). Budući da je ustanovljeno kako je podrška koju osoba prima od partnera također jedan od prediktora zadovoljstva bračnim odnosom (Lawrence i sur., 2008), a kao što je i ovim radom prepoznato, pružena podrška povezana s razinom duhovnosti, u daljnjim bi istraživanjima bilo zanimljivo usporediti zadovoljstvo ispitanika bračnim odnosom, s iskazanom razinom duhovnosti njihovih partnera.

Koliko će se osoba uključivati u pozitivne ili negativne obrasce suočavanja sa stresom vezane uz duhovnost/religiju, povezuje se s njenom prethodnom slikom o Bogu, tj. razini duhovnosti (Krageloh i sur. 2010). Ozorak (1996) govori o tome kako su žene više usmjerene na osoban odnos s Bogom kojeg karakterizira ljubav te odnos sa drugim članovima vjerske zajednice, dok se muškarci više usmjeravaju na Božju snagu i pravednost. Poznato je kako se muškarci i žene međusobno razlikuju prema razini duhovnosti, vezano uz samo vjerovanje, ali i religijske prakse (Bryant, 2007). No, ovim istraživanjem nije ustanovljena statistički značajna razlika u razini duhovnosti i vjerskog suočavanja u odnosu na spol. Razlog tome može biti taj, da je pri biranju supružnika, vjerska usklađenost jedan od relevantnih faktora (Mahoney, 2010). I muškarci i žene preferiraju sličnost u pripadnosti vjerskoj zajednici, ali i samoj razini prisutnosti tj. odsutnosti vjerskih uvjerenja (Sherkat, 2004, prema Mahoney, 2010). Zato, iako nije pravilo, može se pretpostaviti kako će razina duhovnosti i suočavanja kroz vjeru, biti slična među bračnim partnerima.

Pri objašnjavanju navedenih rezultata, važno je spomenuti kako ovo istraživanje ima određena ograničenja. Naime, zbog načina odabira sudionika, uzorak je neprobabilistički prigodni, što znači da se ne može smatrati reprezentativnim za populaciju roditelja djece s teškoćama u razvoju. Također, sami broj ispitanika nije velik, što isto tako utječe na njegovu reprezentativnost. Osim toga, budući da su ispitanici upitnike rješavali kod kuće, bilo na papiru, bilo on-line, socijalna i fizička okolina u trenutku ispunjavanja nije mogla biti kontrolirana. Iz tog razloga, postoji mogućnost da su se ispitanici nalazili u ometajućoj okolini u kojoj se nisu mogli dovoljno posvetiti samom ispunjavanju te, ukoliko nisu bili sami, postoji mogućnost i neiskrenog odgovaranja na postavljena pitanja ili zajedničkog rješavanja i usklađivanja odgovora sa partnerom. Osim toga, postoje i pojedini nedostaci vezani uz sam upitnik. Naime, u skali RCOPE (Pargament, Koenig, & Perez, 2000) korištenoj za mjerenje duhovnosti, kao odgovor nisu ponuđene ekstremne vrijednosti, kao što su „nikada“ i „uvijek“. Iz tog razloga, osobe koje se jasno izjašnjavaju kako im je religija/vjera iznimno važna ili uopće nije važna, nisu imale priliku za u potpunosti odgovarajući odgovor. Također, na pojedina postavljena pitanja, ove dvije skupine ispitanika potencijalno mogu davati jednake odgovore, no iz drugačijih povoda. Na primjer, na pitanje „Preispitujem Božju ljubav prema meni“, osoba koja je vjernik će na ovo pitanje odgovoriti „vrlo rijetko“, isto kao i osoba koja uopće ne vjeruje u postojanje Boga. To smanjuje mogućnost diferencijacije između ove dvije skupine te utječe na same rezultate.

Iako je područje partnerskih odnosa veoma istraživano područje, značajno je manji broj istraživanja koja su usmjerena na partnerski odnos roditelja djece s teškoćama u razvoju. Zbog kroničnih i perzistirajućih stresora kojim su ove obitelji izložene, taj odnos je obilježen mnogim specifičnostima i treba ga promatrati zasebno. Ovo istraživanje je doprinijelo boljem razumijevanju duhovnosti kao jednog od zaštitnih čimbenika otpornosti obitelji i braka, usmjeravajući se specifično na roditelje djece s teškoćama u razvoju. Dobiven je i bolji uvid u njezin utjecaj na pojedine aspekte bračnog funkcioniranja. Također, preveden je na hrvatski jezik i adaptiran instrument koji se, uz manje izmjene, može koristiti za daljnja istraživanja na ovom području.

11. Zaključak

Svrha ovog istraživanja bila je pobliže ispitati odnos između duhovnosti i kvalitete pružene podrške partneru te zadovoljstva partnerskim odnosom. Provedene analize su pokazale kako postoji statistički značajna pozitivna povezanost između duhovnosti i kvalitete pružene podrške partneru kod roditelja djece s teškoćama u razvoju. Također, potvrđena je prediktivna vrijednost duhovnosti u odnosu na pruženu podršku, zbog čega se može pretpostaviti kako se, s obzirom na razinu duhovnosti, može predvidjeti razina pružene podrške partneru. Povezanost duhovnosti i zadovoljstva partnerskim odnosom nije se pokazala statistički značajnom, iako postoji pozitivna tendencija. Iz tog razloga, ne može se pretpostaviti kako će osobna razina duhovnosti biti prediktor zadovoljstva odnosom. Zadovoljstvo je složeni konstrukt na koji djeluje mnogo različitih faktora koje također, treba uzeti u obzir. Iako ovo istraživanje nije pokazalo statistički značajnu razliku u razinama duhovnosti među ženama i muškarcima, druge mjere centralne tendencije pokazuju kako određena razlika ipak postoji.

Neujednačenost rezultata ovog istraživanja, ali i drugih istraživanja s ovog područja, govori o potrebi i važnosti daljnjih istraživanja na ovu temu. Jedna od vrlo važnih komponenata koja bi se u budućim istraživanjima mogla obuhvatiti je i sama vjeroispovijest roditelja, kako bi se utvrdilo postoje li razlike povezanosti duhovnosti i određenih aspekata bračnog funkcioniranja, s obzirom na vjersku pripadnost. Također, kako bi se dobio što bolji uvid u perspektivu samih roditelja vezanu uz konkretne načine na koje duhovnost djeluje na njihov partnerski odnos, daljnja istraživanja moguće je obogatiti koristeći i kvalitativnu metodologiju.

Dobiveni rezultati mogli bi doprinijeti boljem razumijevanju ovog odnosa te, samim time, razvijanju boljeg sustava podrške roditeljima djece s teškoćama u razvoju. Kao što se u svim suvremenim oblicima pružanja podrške ističe kroz holistički pristup, osobama je važno pristupiti u cjelini te djelovati na sva područja života. Zato je i u edukacijsko – rehabilitacijskoj praksi, prilikom kreiranja intervencija za dijete i obitelj, važno obuhvatiti sve aspekte života obitelji i usmjeriti se na njihove već postojeće resurse, kako bi ih ojačali i osigurali njihovo cjelokupno blagostanje.

12. Literatura

1. Alinčić, M. (1994) Obitelj u obiteljskom zakonodavstvu, *Revija za socijalnu politiku*, 1 (3), str. 225 – 235
2. Austin, J.L., Falconier, M.K. (2013) Spirituality and common dyadic coping, *Journal of family issues*, 34 (3), str. 323-346
3. Bennet, T., Deluca, D.A., Allen, R.W. (1994) Religion and Children with Disabilities, *Journal of Religion and Health*, 34 (4), str. 301 - 312
4. Berc, G. (2012) Obiteljska otpornost – teorijsko utemeljenje i primjena koncepta u socijalnom radu, *Ljetopis socijalnog rada*, 19(1), str. 145-167
5. Bodenmann, G. (2005) Dyadic coping and its significance for marital functioning. U Revenson, A., Kayser, K., Bodenmann, G., *Couples coping with stress* (str. 33-50). Washington DC: American Psychological Association.
6. Bodenmann, G., Cina, A. (2000) Stres und coping als Pradiktoren fur Scheidung: Eine prospektive Funf-Jahres-Langsschnittstudie, *Zeitschrift fur Familienforschung*, 12(2), str. 5 – 20
7. Bodenmann, G., Shantinath, S.D. (2004) The Couples Coping Enhancement Training (CCET): A New Approach to Prevention of Marital Distress Based Upon Stress and Coping, *Family Relations*, 53 (5), str. 477 – 484
8. Botwin, M. D., Buss, D. M., Shackelford, T. K. (1997) Personality and Mate Preferences: Five Factors In Mate Selection and Marital Satisfaction, *Journal of Personality*, 65 (1), str. 107 - 136
9. Brobst, J.B., Clopton, J.R., Hendrick, S.S. (2009) Parenting Children With Autism Spectrum Disorders: The Couple's Relationship, Focus on Autism and Other Developmental Disabilities, 24 (1), str. 38 – 49
10. Bryant, A. (2007) Gender Differences in Spiritual Development During the College Years, *Sex Roles*, 56 (11), str. 835 – 846
11. Burdette, A. M., Ellison, C. G., Sherkat, D. E., Gore, K. A. (2007) Are there religious variations in marital infidelity?, *Journal of Family Issues*, 28 (12), str. 1553 – 1581

12. David, P., Stafford, L. (2013) A Relational Approach to Religion and Spirituality in Marriage: The Role of Couples' Religious Communication in Marital Satisfaction, *Journal of Family Issues*, 20 (10) str. 1 –18
13. Doležal, D. (2006) Otpornost i prevencija poremećaja u ponašanju, *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 42 (1), str. 87 – 102
14. Dučkić, A., Blažeka Kokorić, S. (2014) Duhovnost – resurs za prevladavanje kriznih životnih situacija kod pripadnika karizmatskih zajednica, *Ljetopis socijalnog rada*, 21 (3), str. 425-452
15. Ellison, C. G., Burdette, A. M., Wilcox, W. B. (2010) The couple that prays together: Race and ethnicity, religion, and relationship quality among workingage adults, *Journal of Marriage and Family*, 72 (4), str. 963 – 975
16. Falconier, M.K., Jackson, J.B., Hilpert, P., Bodenmann, G. (2015) Coping and relationship satisfaction: A meta-analysis, *Clinical psychology review*, 42, str. 28 - 46
17. Ferić, M., Maurović, I., Žižak, A. (2016) Izazovi istraživanja otpornosti obitelji, *Kriminologija i socijalna integracija*, 24 (1)
18. Fincham, F.D., Ajayi, C., Beach, S.R.H. (2011) Spirituality and Marital Satisfaction in African American Couples, *Psychology of Religion and Spirituality*, 3 (4), str. 259 – 268
19. Gall, T. L., Charbonneau, C., Clarke, N. H., Grant, K., Joseph, A., Shouldice, L. (2005) Understanding the Nature and Role of Spirituality in Relation to Coping and Health: A Conceptual Framework, *Canadian Psychology/Psychologie canadienne*, 46 (2), str. 88 – 104
20. Gudmundsdottir, H. S., Elklit, A., Gudmundsdottir, D. B. (2006) PTSD and psychological distress in Icelandic parents of chronically ill children: Does social support have an effect on parental distress?, *Scandinavian Journal of Psychology*, 47 (4), str. 303 - 312
21. Heiman, T. (2002) Parents of Children With Disabilities: Resilience, Coping, and Future Expectations, *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 14 (2), str. 159 – 171
22. Hendrick, S. S. (1988) A generic measure of relationship satisfaction, *Journal of Marriage and the Family*, 50, str. 93 – 98.
23. Hendrick, S., Dicke, A., Hendrick, C. (1998) The Relationship Assessment Scale, *Journal of Social and Personal Relationship*, 15 (1), str. 137 – 142

24. Hvidtjorn, D., Hjelmborg, J., Skytthe, A., Christensen, K., Hvidt, N. C. (2014) Religiousness and Religious Coping in a Secular Society: The Gender Perspective, *Journal of religion and health*, 53 (5), str. 1329 – 1341
25. Janković, J. (1995) Teorijska promišljanja o obitelji, *Društvena istraživanja Zagreb*, 4 (4-5), str. 433 – 449
26. Kearney, P. M., Griffin, T. (2001) Between joy and sorrow: being a parent of a child with developmental disability, *Journal of Advanced Nursing*, 34 (5), str. 582 – 592
27. Kersh, J., Hedvat, T.T., Hauser-Cram, P., Warfield, M.E. (2006) The contribution of marital quality to the well-being of parents of children with developmental disabilities, *Journal of Intellectual Disability Research*, 50 (12), str. 883 – 893
28. Krageloh, C.U., Minn Chai, P.P., Shepherd, D., Billington, R. (2010) How Religious Coping is Used Relative to Other Coping Strategies Depends on the Individual's Level of Religiosity and Spirituality, *Journal of Religion and Health*, 51, str. 1137 – 1151
29. Lambert, N. M., Dollahite, D. C. (2010) Development of the Faith Activities in the Home Scale (FAITHS). *Journal of Family Issues*, 31 (11), str. 1442 – 1464
30. Lawrence, E., Bunde, M., Barry, R. A., Brock, R. L., Sullivan, K. T., Pasch, L. A., White, G. A., C. E., Dowd, Adamse, E. E. (2008) Partner support and marital satisfaction: Support amount, adequacy, provision, and solicitation, *Personal Relationships*, 15, str. 445 – 463
31. Leutar, Z., Leutar, I. (2010) Religioznost i duhovnost u socijalnom radu, *Crkva u svijetu*, 45 (1), str. 78 – 103
32. Leutar, Z., Leutar, I. (2017) Duhovnost kao resurs snage i otpornosti obitelji u rizičnim okolnostima, *Nova prisutnost* 15 (1) , str. 65 - 88
33. Leutar, Z., Oršulić, V. (2015) Povezanost socijalne podrške i nekih aspekata roditeljstva u obiteljima s djecom s teškoćama u razvoju, *Revija za socijalnu politiku*, 22 (2), str. 153 – 176
34. Leutar, Z., Starčić, T. (2007) Partnerski odnosi i dijete s poteškoćama u razvoju, *Ljetopis socijalnog rada*, 14 (1), str. 27 – 58
35. Lichter, D., Carmalt, J. (2009) Religion and marital quality among low-income couples, *Social Science Research*, 38 (1), str. 168 – 187

36. Mahoney, A. (2010) Religion in Families, 1999–2009: A Relational Spirituality Framework, *Journal of Marriage and Family*, 72, str. 805–827
37. Marshak, L.E. (2007) The structure and foundation of a good marriage. U Marshak, L.E., Prezant, F.P., *Married with special needs children* (str. 1-24). Bethesda: Woodbine House.
38. Marshak, L.E. (2007)b No longer cruising down the river. U Marshak, L.E., Prezant, F.P., *Married with special needs children* (str. 25-53). Bethesda: Woodbine House.
39. Milić Babić, M., (2012) Obiteljska kohezivnost u obiteljima djece s teškoćama u razvoju, *Nova prisutnost*, 10 (2), str. 207-224
40. Namkung, E.H., Song, J., Greenberg, J.S., Mailick, M.R., Floyd, F.J. (2015) The Relative Risk of Divorce in Parents of Children With Developmental Disabilities: Impacts of Lifelong Parenting, *American journal on intellectual and developmental disabilities*, 120 (6), str. 514 – 526
41. Ozorak, E. W. (1996) The power, but not the glory: How women empower themselves through religion, *Journal for the Scientific Study of Religion*, 35, str. 17 – 29
42. Papp, L.M., Witt, N.L. (2010) Romantic Partners' Individual Coping Strategies and Dyadic Coping: Implications for Relationship Functioning, *Journal of Family Psychology*, 24 (5), str. 551 – 559
43. Pargament, K., Feuille, M., Burdzy, D. (2011) The Brief RCOPE: Current Psychometric Status of a Short Measure of Religious Coping, *Religions*, 2(1), str. 51 – 76
44. Poston, D.J., Turnbull, A.P. (2004) Role of Spirituality and Religion in Family Quality of Life for Families of Children with Disabilities, *Education and Training in Developmental Disabilities*, 39(2), str. 95 – 108
45. Prezant, F.P. (2007) Stress management and coping strategies (or don't forget to breathe!). U Marshak, L.E., Prezant, F.P., *Married with special needs children* (str. 133-156). Bethesda: Woodbine House.
46. Risdal, D., Singer, G. H. S. (2004) Marital Adjustment in Parents of Children with Disabilities: A Historical Review and Meta-Analysis, *Research & Practice for Persons with Severe Disabilities*, 29 (2), str. 95 – 103

47. Odbor za etiku u znanosti i visokom obrazovanju (2006) Etički kodeks Odbora za etiku u znanosti i visokom obrazovanju. Zagreb: Odbor za etiku u znanosti i visokom obrazovanju. Preuzeto: 30.4.2018. sa web odredišta:
https://mzo.hr/sites/default/files/links/eticki_kodeks.pdf
48. Quittner, A. L., Oipari, L. C., Espelage, D. L., Carter, B., Eid, N. (1998) Role Strain in Couples With and Without a Child With a Chronic Illness: Associations With Marital Satisfaction, Intimacy, and Daily Mood, *Health Psychology*, 17 (2), str. 112 – 124
49. Seltzer, M. M., Greenberg, J. S., Floyd, F. J., Pettee, Y., Hong, J. (2001) Life course impacts of parenting a child with a disability, *American Journal on Mental Retardation*, 106 (3), str. 265–286
50. Smith, B.W., Ortiz, J.A., Wiggins, K.T., Bernard, J.F., Dalen, J. (2012) Spirituality, Resilience, and Positive Emotions, *The Oxford Handbook of Psychology and Spirituality*
51. Thomas, R.,M. (2001.) Recent theories of human development, London, Sage Publications, Inc.
52. Van Hook, M. (2013) Resiliency and spirituality: a framework for assessing and helping
53. Wagner Jakab, A. (2008) Obitelj – sustav dinamičnih odnosa u interakciji, *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 44 (2), str. 199-128
54. Walsh, F. (1996) Family Resilience: A Concept and Its Application, *Family Process*, 35, str. 261 - 281
55. Walsh, F. (2003) Family Resilience: Framework for Clinical Practice, *Family Process*, 42 (1), str. 1 – 18
56. Weiss Ozorak, E. (1996) The Power, but not the Glory: How Women Empower Themselves Through Religion, *Journal for the Scientific Study of Religion*, 35 (1), str. 17 – 29
57. Young, K.W. (2012) Positive effects of Spirituality on Quality of life for People with Severe Mental Illness, *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, 16 (2), str. 62-77